

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته: کارگردانی

قراردادهای نمایشی در نمایش نوی ژاپن

پروژه عملی: کارگردانی نمایش «حراج»

منصوره صدیف

استاد راهنما:

دکتر مهدی حامدسقیان

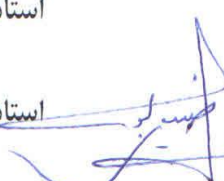

مشاور:

دکتر مسعود دلخواه

شهریور ۱۳۹۲

تأیید اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم منصوره صدیف تحت عنوان: قراردادهای نمایشی در نمایش نوی ژاپن پروژه عملی: کارگردانی نمایش "حراج" را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تأیید می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	استادیار	آقای دکتر مهدی حامد سقیان	۱- استاد راهنما
	استادیار	آقای دکتر مسعود دلخواه	۲- استاد مشاور
	استادیار	آقای دکتر حمید صنیعی پور	۳- استاد ناظر
	استادیار	آقای دکتر امیرحسن ندایی	۴- استاد ناظر
	استادیار	آقای دکتر امیرحسن ندایی	۵- نماینده تحصیلات تکمیلی

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

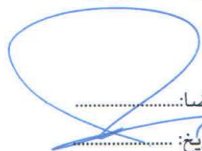
تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثر هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب سید علی حسینی دانشجوی رشته کامپیوتر ..... ورودی سال تحصیلی ۹۰-۹۱ ..... مقطع کارشناسی ارشد دانشکده فیزیک ..... متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:
تاریخ: .....

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته

است که در سال در دانشکده

دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر ، مشاوره
سرکار خانم/جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر

از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

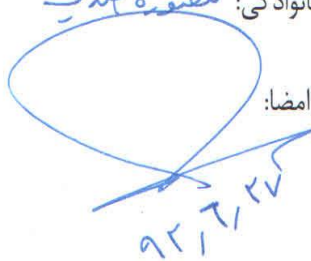
ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب سفره صدری دانشجوی رشته کارشناسی ارشد مقطع کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: سفره صدری

تاریخ و امضا:

۹۲/۴/۲۷

تقدیم به همسر م ؛ به خاطر حمایت‌های بی دریغش...

با تشکر از استاد راهنمای محترم جناب آقای دکتر مهدی حامدسقایان به خاطر راهنمایی‌هایشان

چکیده

قراردادهای نمایشی که پندارهای پیش پذیرفته شده معنی شده‌اند، در نمایش‌های سنتی شرق قابل مشاهده بوده و بر اساس فرهنگ و مذهب حاکم بر هر جامعه شکل گرفته‌اند. برای درک نمایش «نو»ی ژاپن، آشنایی و فهم این قراردادها الزامی است. در این پایان‌نامه به استخراج قراردادهای نمایشی از نمایش «نو»ی ژاپن می‌پردازیم و پیش‌تر پیرامون فرهنگ، مذهب و سنن ژاپنی‌ها گفته خواهد شد.

پژوهش در زمینه قراردادهای نمایشی در نمایش نوی ژاپن، تاکنون به‌طور دقیق در ایران صورت نپذیرفته است و حتی کتب معتبر موجود در این زمینه (نمایش «نو») نیز ترجمه نشده‌اند.

این پایان‌نامه در راستای پاسخگویی به نیاز شناخت و آشنایی با قراردادهای موجود در «نو» شکل گرفته و این پژوهش در پنج فصل به همراه مقدمه و نتیجه‌گیری طراحی شده است. فصل دوم، تعریف قراردادهای هنری و نمایشی، فصل سوم، آشنایی با ژاپن، دین و فرهنگ و هنر مرامنش، فصل چهارم نمایش سنتی ژاپن و فصل پنجم، استخراج قراردادهای نمایشی در عناصر و مؤلفه‌های نمایشی «نو». این قراردادها شامل مؤلفه‌هایی چون ساختار نمایشنامه، اشخاص، ماسک، لباس، صحنه، ابزار و وسایل صحنه، بازیگری، گفتار و بیان، موسیقی و مخاطب می‌باشد.

لازم به‌ذکر است که هنر ژاپن و تک‌تک قراردادهای موجود در نمایش «نو» ارتباطی تنگاتنگ با فرهنگ و مذهب مردم ژاپن دارد و لذا شناخت آن برای فهم «نو» ضروری است.

کلید واژگان: قراردادهای نمایشی، ژاپن، نمایش سنتی ژاپن، نمایش «نو»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	فصل اول: کلیات تحقیق
۴	فصل دوم: قرارداد هنری - قراردادهای نمایشی
۶	۱-۲ قراردادهای هنری
۷	۲-۲ قراردادهای تئاتری
۹	۳-۲ انواع قراردادهای تئاتری
۱۳	۴-۲ نمونه‌هایی از قراردادهای تئاتری در شرق و غرب
۱۶	فصل سوم: دین، فرهنگ و هنر ژاپن
۲۱	۱-۳ آشنایی با ژاپن
۲۲	۲-۳ شینتوئیسم
۲۳	۳-۳ بوداگرایی
۲۵	۴-۳ دین و فرهنگ مردم ژاپن
۲۶	۵-۳ هنر ژاپن
۲۸	فصل چهارم: نمایش‌های سنتی ژاپن
۳۲	فصل پنجم: تئاتر نو و قراردادهای نمایشی در آن
۳۳	۱-۵ تاریخچه تئاتر نو
۴۳	۲-۵ یوگن
۴۴	
۵۰	

- ۳-۵ ساختار نمایشنامه. ۵۲.....
- ۱-۳-۵ قراردادهای مربوط به ساختار نمایشنامه نو. ۵۴.....
- ۲-۳-۵ انواع نمایشنامه‌های نو. ۵۹.....
- ۴-۵ اشخاص نمایش ..... ۶۵.....
- ۱-۴-۵ قراردادهای مربوط به اشخاص بازی در نو. ۶۵.....
- ۵-۵ ماسک ..... ۶۷.....
- ۱-۵-۵ قراردادهای مربوط به ماسک در نمایش نو. ۶۹.....
- ۲-۵-۵ اوموته (Omote) ..... ۷۱.....
- ۳-۵-۵ انواع ماسک‌های مورد استفاده در یک برنامه کامل نو. ۷۴.....
- ۶-۵ طراحی لباس ..... ۷۹.....
- ۱-۶-۵ قراردادهای مربوط به لباس در نمایش نو. ۸۱.....
- ۷-۵ طراحی صحنه. .... ۸۶.....
- ۱-۷-۵ قراردادهای مربوط به صحنه نو. .... ۸۷.....
- ۸-۵ ابزار صحنه ..... ۹۰.....
- ۱-۸-۵ قراردادهای مربوط به ابزار صحنه نو. .... ۹۱.....
- ۹-۵ موسیقی. .... ۹۳.....
- ۱-۹-۵ قراردادهای موسیقی در نمایش نو. .... ۹۴.....
- ۱۰-۵ گفتار و بیان ..... ۹۶.....
- ۱-۱۰-۵ قراردادهای مربوط به گفتار و بیان در نمایش نو. .... ۹۸.....
- ۱۱-۵ بازیگری ..... ۱۰۱.....
- ۱-۱۱-۵ ویژگی‌های بازیگری در نمایش نو. .... ۱۰۲.....

- ۱۰۸..... ۱۲-۵ زمان در نمایش
- ۱۱۰..... ۱-۱۲-۵ قراردادهای مربوط به زمان در نمایش نو
- ۱۱۲..... ۱۳-۵ جایگاه مخاطب
- ۱۱۳..... ۱-۱۳-۵ جایگاه مخاطب در نمایش نو
- ۱۱۵..... ۱۴-۵ کارگردانی در نو
- ۱۱۷..... نتیجه‌گیری
- ۱۲۰..... منابع و مأخذ
- ۱۲۴..... تصاویر مربوط به برخی ماسک‌های مورد استفاده در «نو»
- ۱۲۷..... شرح و تصاویر کار عملی
- ۱۳۰..... چکیده انگلیسی

مقدمه

هنر ژاپن با دین مردم این سرزمین گره خورده است. آنان خود را از نژاد الهی می‌دانند و دین در زندگی و رفتارشان چنان رخنه کرده که جزئی از وجود آنان شده است. در ژاپن، فرهنگ، هنر و حتی سیاست در پاره‌ای از قرون گذشته دستخوش تغییراتی شدند که به واسطه دین در آنها رخ داده است. اوج و فرود هر هنر بی‌ارتباط با دین رسمی آن زمان نبوده است. اما آنچه مسلم است با وجود آنکه زمانی آئین شینتو و زمانی بودائیزم بر ژاپن حکمفرما بوده، اما این ادیان به راحتی و بدون آنکه مقابل هم قرار گیرند، در ژاپن، در کنار هم، از ابتدا تا کنون به حیات خود ادامه داده‌اند. دین با رسومات مردم اجین شده و رسومات مردم نیز جزئی از زندگی آنهاست. رابطه‌ای جدایی‌ناپذیر بین این دو مقوله هست که اغلب مردم حتی بخش‌هایی از این رابطه را از یاد می‌برند و همانگونه که گفتیم مردم رسومات را کاملاً رعایت و اجرا می‌کنند و به آن پایبند هستند، اما گاهی منشأ آنان را فراموش کرده و دین را از یاد می‌برند. این مردم سوگشان به سبک بودائی و شادی‌اشان به آئین شینتو است. شینتو و بودائیزم دو دین اصلی مردم ژاپن است و در واقع این مردم تلفیقی از این دو آئین را برای نیایش و عبادت خود برگزیده‌اند.

آئین‌ها و مذاهب در هنر ژاپن تأثیری شگرف داشته، خصوصاً در هنرهای سنتی ژاپن. در بخش نمایش‌های سنتی نیز به خوبی این مسئله به چشم می‌خورد و شاهد تأثیر دین در تک‌تک این آثار هستیم. ژاپن در طول تاریخ تحت تأثیر کشورهای مجاور خود خصوصاً چین بوده است که حتی دین بودایی و برخی رقص‌ها و نمایش‌های سنتی آنان متأثر از این کشور است. البته ژاپنی‌ها این تأثیرات را با قاعده و آداب و رسوم و مذهب شینتوی خود آمیخته‌اند و در نهایت پدیده‌ای ژاپنی را شاهد هستیم. این پژوهش برای درک مفهوم قرارداد نمایشی و استخراج این قراردادها از نمایش سنتی نوی ژاپن شکل گرفته است و در این راستا کمبود منابع فارسی کافی در این زمینه چه اینترنتی و چه کتابخانه‌ای از مشکلات پیش روی این پایان‌نامه بوده است. لذا تنها امکان بیرون کشیدن این

قراردادها، آشنایی با فرهنگ و ادیان این سرزمین و استفاده از منابع لاتین، خصوصاً منابع اینترنتی معتبر لاتین، مثل سایت‌های معتبر ژاپنی که البته به زبان انگلیسی نوشته شده‌اند و به خصوص سایت مربوط به یونسکو. (<http://www2.ntj.jac.go.jp/unesco/noh/en/enex.html>)

یونسکو در سال ۲۰۰۱ نمایش نوی ژاپن را به عنوان یک شاهکار هنری معرفی کرده است. لذا در بخش معرفی قراردادهای نمایش در نمایش «نو» از مطالب این سایت نیز با ذکر مأخذ استفاده شده است.

فصل اول

کلیات تحقیق

کلیات تحقیق

تعریف مساله:

قراردادهای نمایشی یا قواعد بازی را به معنی پندارهای پیش‌پذیرفته شده نمایش تعریف کرده‌اند. در این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی و با کمک منابع اینترنتی و کتابخانه ای صورت می‌گیرد، به این سوال اساسی پرداخته می‌شود که: «قراردادهای نمایشی در نمایش سنتی «نو»ی ژاپن از نظر شکل و شیوه‌های اجرایی چگونه بکار می‌روند؟» در این پایان‌نامه ضمن بررسی مفهوم قراردادهای نمایشی به معرفی نمایش‌های سنتی ژاپن خواهیم پرداخت و در این راستا قراردادهای نمایشی زمان، مکان، بازی‌ها، طراحی صحنه و لباس، موسیقی، چهره‌آرایی، نور و صدا در نمایش «نو» معرفی خواهند شد.

اهداف تحقیق:

۱. تشریح مفهوم قراردادهای نمایشی.
۲. دستیابی به شیوه‌های به کارگیری قراردادهای نمایشی در نمایش «نو».
۳. دسته‌بندی قراردادهای نمایشی زمان، مکان، بازی‌ها، طراحی صحنه و لباس، موسیقی، ماسک، نور و صدا در «نو».

سوالات تحقیق:

۱. قراردادهای نمایشی چه مفهومی دارند؟
۲. قراردادهای نمایشی در «نو» به چه منظور استفاده می‌شوند؟

۳. قراردادهای نمایشی زمان، مکان، بازی‌ها، طراحی صحنه و لباس، موسیقی، چهره آرایی، نور،

صدا در نمایش «نو» چگونه به کار گرفته می‌شوند؟

فرضیه‌ها / پیش‌فرض‌ها:

۱. اگر قراردادهای نمایشی در نمایش‌های سنتی ژاپن مورد استفاده قرار می‌گیرند، آنگاه می‌توان

با دسته‌بندی این قراردادها به تحلیل آنها از نظر شیوه‌های بکارگیری و مفاهیم آنها پرداخت.

۲. قراردادهای نمایشی زمان، مکان، بازی‌ها، طراحی صحنه و لباس، موسیقی، چهره آرایی، نور و

صدا در نمایش سنتی «نو»ی ژاپن را می‌توان دسته‌بندی کرده و از نظر شکل و ساختار به

بررسی آنها پرداخت.

مواد و روش انجام تحقیق:

این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع اینترنتی و کتابخانه‌ای صورت

گرفته است.

جنبه جدید بودن و نوآوری:

تا کنون پژوهش‌های پراکنده‌ای پیرامون مفهوم قراردادهای نمایشی در نمایش شرق و غرب

صورت گرفته است، اما به‌طور مشخص در هیچ‌کدام، به قراردادهای نمایشی در نمایش «نو»ی

ژاپن پرداخته نشده است. همانطور که در بالا گفته شده است در راستای قراردادهای نمایشی

در «نو» کمتر صحبت شده است. البته سرکار خانم دکتر منیژه نجم در رابطه با نمایش‌های

ژاپن، کتابی به نگارش درآورده اند که تمام گونه‌های نمایش ژاپن را اجمالا توصیف نموده‌اند،

اما قصد ما آشنایی با تمام جزئیات نمایش نو است.

فصل دوم

قراردادهای هنری - قراردادهای تئاتری

۲-۱ قراردادهای هنری

واژه هنر همیشه با آفرینش و خلاقیت (Create) همراه بوده است و در این راستا یک اثر هنری وقتی ارزش گذاری می شود که بتواند با مخاطب خود ارتباط برقرار کند در این ارتباط پیام هنرمند به مخاطب انتقال می یابد. اما این پیام اغلب از طریق رمزگان (Code) به گیرنده که همان مخاطب اثر هنری است منتقل می شود. «شکل گیری و درک پیام (یا به عبارت دیگر رمزگشایی آن) به واسطه رمزگان ممکن می شود که اگر بخواهیم تعریفی مقدماتی از آن بدهیم باید بگوییم مجموعه ای از قوانین است که هم فرستنده و هم مقصد با آن آشنایند و در آن محتوا (یا معنا) به خصوص به سیگنال به خصوص داده می شود.»^۱ و به عبارتی در این ارتباط دال یعنی هنرمند از طریق مدلول (اثر هنری) پیام خود را که به صورت رمزگان در مدلول مستتر است، به گیرنده پیام (مخاطب) می رساند.

آنچه در زمینه آثار هنری بیشتر مطرح است نمادها هستند که اغلب به صورت قراردادی بین هنرمند و مخاطب شناخته می شوند. «کاسیرر می گوید که هنر شکلی نمادین است که خود به ما امکان می دهد تا مسیر و راستای معناسانسانه اش را بشناسیم. هنر چون هر شکل نمادین دیگر دارای دو ساحت است: ساحت فیزیکی یا محسوس و ساحت معنایی یا درونی که در ساحت نخست پنهان شده است. این نسبت میان مورد محسوس با معنا سه شکل منطقی به خود می گیرد: (۱) بیان (Expression - ۲) بیانگری (Representation - ۳) معنای ناب.»^۲

هر هنری برای سخن گفتن، زبان خاص خود را به وجود می آورد که این زبان مجموعه ای از الگوها و قراردادهای و یا به گفته هاووزر میثاق هاست. مثلاً در نقاشی هنرمند در یک سطح دوبعدی توهمی از واقعیت ایجاد می کند که این خود به خاطر وجود قراردادهایی همچون پرسپکتیو و سایه

۱- کرام، نشانه شناسی نتاثر و درام، فرزانه سجودی، تهران، انتشارات برگ، ۱۳۸۹: ۵۱
۲- بابک، احمدی، حقیقت و زیبایی، تهران، نشر مرکز، ۱۳۸۹: ۲۶۹

روشن و... در هنر نقاشی می‌باشد و یا در هنر نمایش در زمان و مکان محدود صحنه، توهمی از گذر سال‌ها و یا مکان‌های مختلف ایجاد می‌کند که مخاطب پذیرفته است که بر اساس قراردادهای موجود می‌توان در این مکان و زمان محدود، بیش از این اتفاقات را شاهد بود.

هاوزر در فلسفه تاریخ هنر معتقد است: «خصلت زبانی میثاق‌ها فقط به این پرسش که چگونه هنر، ادبیات، تئاتر و مانند این‌ها به عنوان نهادهای اجتماعی و بنیادهای تکامل معنوی بشر به حیات خود ادامه می‌دهند پاسخ نمی‌گوید؛ بلکه در عین حال، هدفش تبیین این واقعیت است که چگونه یک بینش درونی دارای شکل قابل انتقال می‌شود. ولی توصیف کارکرد هنر به عنوان یک «زبان»، نه فقط به پرسش‌هایی پاسخ می‌گوید، بلکه پرسش‌هایی نیز مطرح می‌کند؛ شکل‌های زبانی - معانی واژه‌ها، اصطلاحات و استعاره‌ها - محصولات تفکرند و در خدمت انتقال اندیشه‌ها قرار می‌گیرند. زبان فقط «جامه تفکر» نیست و فقط از مضمون اندیشه‌ای که بیان شود ساخته نشده است؛ بلکه مضمون مزبور را پایدارتر می‌کند و حتی پیش از آنکه به تصور آمده باشد آن را شکل می‌دهد.»^۱

در زبان هنر برخی قراردادهای صرفاً تقلیدی هستند و به عنوان نماد به کار می‌روند. اما در مورد نمادها آنچه به آن معنی می‌بخشد نیت هنرمند است.

آن شپرد در کتاب مبانی فلسفه هنر خود می‌گوید: «هنگامی که سعی می‌کنیم نیت عمل شخص دیگری را کشف کنیم، در پی یافتن الگویی در زنجیره‌ی کلی اعمال برمی‌آئیم.»^۲

اما نیت هنرمند و درک الگوهای مورد استفاده وی در اثرش ریشه در فرهنگ، جامعه، سیاست، مسائل روانشناسی و ... دارد. به این ترتیب تک تک اعمال فرد را و نیت وی را باید در یک الگوی بزرگتر بررسی کرد. مثلاً از بررسی آثار پیکاسو می‌توان شرایط روزگار وی و نیت او را در خلق هر اثر تا جایی که با مخاطب ارتباط برقرار می‌کند، یافت.

۱- آرنولد، هاوزر، فلسفه تاریخ هنر، محمدتقی فرامرزی، تهران، نگاه، ۱۳۶۳: ۴۵۰ و ۴۵۱
۲- آن، شپرد، مبانی فلسفه هنر، علی رامین، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۵: ۱۸۲

بزرگترین وسیله برای درک نیت هنرمند، همان درک قراردادهای و نمادهایی است که وی به عنوان رمزگان (Code) در اختیار گیرنده قرار می‌دهد و گیرنده پس از رمزگشایی از طریق سیگنال‌هایی که (از قراردادهای هنری شناخته شده توسط دو طرف) به او رسیده، از تماشای آن اثر لذتی مضاعف خواهد برد و این امر منجر به دریافت پیام از طرف مخاطب می‌گردد. در کل شرط انجام گرفتن ارتباط در هر اثر: «اقناع، اشتراک فکر، پذیرش تأثیر، تأثیر بر دیگری، تغییر رفتار، جستجو برای پاسخ، برابری معنی، درک عمل، داشتن علائم مشابه، پیش‌بینی مصرف‌کننده، مشابه درک معنی، ارسال علائم همانندی و انتقال معنی می‌باشد.»^۱

برای فهم یک اثر هنری، درک قراردادهای هنری الزامی است. ممکن است این قراردادها مربوط به یک سبک خاصی از هنر و یا فرهنگ و ... باشد، در هر حال همانطور که شپرد در مبانی فلسفه هنر می‌گوید: «حقیقت این است که فهم یک اثر هنری بازنمودی، هم مستلزم شناخت همانندی است و هم شناخت قراردادها.»^۲ این قراردادها شاید در ابتدا به صورت ناخودآگاه شکل گیرند، اما وقتی تبدیل به قرارداد می‌شوند، شکلی کاملاً خودآگاهانه به خود می‌گیرند.

۲-۲ قراردادهای تئاتری

«رابرت کوهن در کتاب (Theatre, Mountain View, U.S.A, 1988) قراردادهای تئاتری را یکی از عنصرهای پدید آورنده‌ی هنر تئاتر تلقی کرده است:

«ارسطو که فقط از شش عنصر تئاتر- طرح، شخصیت، پیرنگ، زبان، منظر نمایش و موسیقی- نامبرده این یکی [قراردادهای تئاتری] را از قلم انداخته. احتمالاً او وجود قراردادهای تئاتری را چنان

۱-مهدی، حامدسقایان، قراردادهای نمایشی در نمایش‌های سنتی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷: ۲۴
۲- آن، شپرد، پیشین: ۲۲

بدیهی دانسته که دیگر، نیازی به یادآوری آنها احساس نکرده است.»^۱

ناظرزاده کرمانی، قراردادهای را در واقع آداب و رسوم پذیرفته شدهی هنر تئاتر تلقی می‌کند و آنها را مانند آداب و رسوم، در تئاتر هر حوزه جغرافیایی و فرهنگی متفاوت از یکدیگر معرفی کرده و می‌نویسد:

«قراردادهای با گذشت زمان دگرگونی پذیرند. قراردادهای نمایشی را معمولاً تماشاگران بی‌آن‌که در خصوص آن چند و چونی کنند می‌پذیرند. مثلاً هنگامی که پرده‌ی نمایش باز شود، معنای آن آغاز نمایش، و هنگامی که بسته شود به معنای پایان نمایش است؛ در قراردادی که تماشاگران بی‌چون و چرا آن را پذیرفته‌اند...»^۲

آنچه حائز اهمیت است، در قراردادهای برداشته‌های ذهنی و تک نفره کمتر توجه می‌شود و آنچه از سوی یک جمع پذیرفته شده است مدنظر است.

در هنر تئاتر طراح صحنه، لباس، آهنگساز، بازیگران و ... در حکم منابع اصلاحات تئاتری عمل می‌کنند و فرستنده‌ها عبارتند از بدن و صدای بازیگران، لباس، عناصر صحنه، آلات موسیقی و ... «اجرا به قول آبراهام مولز (Abraham Moles) نظریه پرداز ارتباطات - از پیام‌های متعدد شکل گرفته است که در آن چندین مجرا، یا چندین روش استفاده از یک مجرا، به‌طور همزمان و در ترکیبی زیبایی شناختی یا ادراکی مورد استفاده قرار گرفته‌اند.»^۳

اما قراردادهای شناخته شده توسط گروه اجرا و مخاطب که باعث تسهیل در این ارسال می‌گردد، همانطور که گفته شد شامل بازیگران، صحنه، لباس، ساختار دراماتیک متن و ... می‌شود. کرامام در دسته‌بندی خود برای رمزگان، تقسیم‌بندی‌ای را در نظر گرفته است که بی‌ارتباط با قراردادهای نمایشی نیست. وی در این دسته‌بندی این رمزگان را از نظر فرهنگی، زبانی، ساختار متنی، زیبایی

۱- مهدی، حامدسقیان، پیشین: ۱۵

۲- همان

۳- کرامام، پیشین: ۵۲